

Van arbeidsongeschiktheid naar werk: inactiviteitsvallen

Hufkens, T., & Van Mechelen, N. (2014). *Van arbeidsongeschiktheid naar werk: inactiviteitsvallen*. CSB-Bericht. Antwerpen: Universiteit Antwerpen.

Deze CSB-studie gaat in op de recente evolutie van de inactiviteitsvallen voor (langdurig) zieken en personen met een handicap. Het effect van de recente beleidswijzigingen op de financiële impuls voor arbeidsongeschikten om te gaan werken is moeilijk in te schatten zonder exacte berekeningen. Enerzijds zijn er maatregelen genomen die tot doel hadden werken financieel aantrekkelijker te maken en de inactiviteitsval aldus te verkleinen. De fiscale werkbonus behoort tot deze categorie van beleidsingrepen, alsook de versoepeling van de inkomensgrenzen in het kader van toegelaten arbeid voor personen met een ZIV-uitkering (ziekte- en invaliditeitsverzekering). Anderzijds werden zowel de ZIV-uitkeringen als de inkomensvervangende tegemoetkoming voor gehandicapten aangepast aan de welvaartsgroei, waardoor ze sneller stegen dan het gewaarborgd gemiddeld maandinkomen (GGMMI). Mogelijk zorgden deze maatregelen ervoor dat de meeropbrengst van werken toch afgenomen is, ondanks de fiscale werkbonus en andere maatregelen die net tot doel hadden deze meeropbrengst te vergroten.

Het doel van deze studie is een reeks eerste resultaten voor te stellen van MOTYFF, het simulatiemodel dat ontwikkeld werd in het kader van het FLEMOSEI-project (IWT, 2010-2013) en later verfijnd en uitgebreid werd met VIONA-middelen. MOTYFF is een rekeninstrument voor de berekening van inactiviteitsvallen voor zelf gedefinieerde standaardgezinnen en is voor iedereen via het internet beschikbaar is.¹

Het onderzoek is gebaseerd op standaardsimulaties, dit wil zeggen ramingen van het netto gezinsinkomen van hypothetische gezinnen die de transitie maken van niet-werk naar werk. We hernemen in dit artikel de belangrijkste resultaten. Voor een uitgebreidere bespreking van de resultaten, assumpties en beperkingen verwijzen we naar Hufkens en Van Mechelen (2014).

Dit artikel is als volgt gestructureerd. We starten met een bespreking van het beleid, met name van de beleidswijzigingen in de periode januari 2009 – juni 2012 die de inactiviteitsval mogelijkwijs hebben beïnvloed. We focussen op veranderingen in de ziekte- en invaliditeitsuitkeringen, de inkomensvervangende en integratietegemoetkoming voor personen met

een handicap, maar vermelden ook andere relevante beleidswijzigingen (bijvoorbeeld de introductie van de fiscale werkbonus). Vervolgens stellen we de eigenlijke resultaten voor. Eerst bekijken we de evolutie van de financiële meeropbrengst van werken tussen 2009 en 2012. Daarna bekijken we de omvang van de inactiviteitsval anno 2012. Vernieuwend in vergelijking met eerdere CSB-studies over inactiviteitsvallen is dat we niet alleen de

inactiviteitsvallen voor uitkeringsgerechtigden in kaart brengen, maar ook voor partners van langdurig zieken of personen met een handicap.

Beleid

De periode van *primaire arbeidsongeschiktheid* start bij de eerste ziektedag en loopt over maximaal twaalf maanden. In deze periode kan een onderscheid gemaakt worden tussen de periode met gewaarborgd loon, het daaropvolgende tijdvak van vijf maanden primaire arbeidsongeschiktheid (geen minimumuitkering en geen verhoging van de kinderbijslag) en de volgende zes maanden van primaire arbeidsongeschiktheid (met minimumuitkering en eventueel verhoogde kinderbijslag). De uitkeringen voor primaire arbeidsongeschiktheid worden berekend als een percentage van het brutodagloon. De loonmassa waarop dit percentage toegepast wordt, is evenwel begrensd, zodat er in feite maximumuitkeringen bestaan. De berekening van de uitkeringen voor primaire arbeidsongeschiktheid is sinds 2009 enigszins gewijzigd. In 2009 werd de uitkering voor de samenwonende gerechtigden verhoogd van 55% naar 60% van het gederfde loon. Sindsdien gelden dezelfde percentages en dus maximumbedragen voor alle gezinstypes.

Door indexeringen en aanpassingen buiten de index stegen de maximale uitkeringen voor primaire arbeidsongeschiktheid niet alleen voor de samenwonenden, maar ook voor de alleenstaanden en rechtzittenden met personen ten laste. Bovendien stegen ze (+11,5% voor een gerechtigde met gezinslast) zelfs sneller dan de maxima (+7,7%). Deze convergentie tussen minimum- en maximumbedragen is een trend die al eerder, onder meer in de werkloosheid, werd vastgesteld en zorgt voor een uitholling van het verzekeringsprincipe in de sociale zekerheid (Cantillon, Maeschalck, & Marx, 2003).

Na een periode van één jaar arbeidsongeschiktheid start de periode van *invaliditeit*. Ook de invaliditeitsuitkeringen worden berekend als een percentage van het vorig loon en zijn begrensd door minimale en maximale loongrenzen. De invaliditeitsuitkeringen werden de afgelopen jaren meermaals verhoogd bovenop de wettelijke aanpassingen aan de spilindex. De berekeningspercentages voor de

dagbedragen voor invalide alleenstaanden werd midden 2009 verhoogd van 53% naar 55% van het gederfde loon. De minimumuitkering voor samenwonende gerechtigden werd extra verhoogd in januari 2010.

De inkomensvervangende en integratie-uitkering zijn twee tegemoetkomingen voor personen met een handicap gericht op personen die binnen de ZIV, of een ander stelsel, geen of onvoldoende rechten hebben kunnen opbouwen. Ze zijn afhankelijk van een inkomensvoets. Voor de toekenning van de *inkomensvervangende tegemoetkoming (IVT)* geldt bovendien de voorwaarde dat men omwille van de lichamelijke of geestelijke toestand niet in staat is meer dan een derde te verdienen van wat een gezonde persoon met een tewerkstelling kan verdienen in het normaal economisch circuit. De bedragen zijn forfaitair en verschillen naar gezinsvorm. De inkomensvervangende uitkering werd in de periode januari 2009 – juni 2012 relatief fors opgetrokken (+10%), hoewel minder sterk dan de minimale ZIV-uitkeringen.

Voor de toekenning van de *integratietegemoetkoming (IT)* geldt naast een inkomensvoets de voorwaarde van verminderde zelfredzaamheid. Het bedrag van de IT is afhankelijk van de graad van zelfredzaamheid. De medische beoordeling die moet gebeuren in het kader van IVT en IT komt toe aan een arts van de Medische Dienst van de FOD Sociale Zekerheid of een aangewezen arts. De integratie-uitkeringen volgden in de periode 2009 – 2012 de spilindex, goed voor een stijging van 6,1%. In tegenstelling tot de ZIV-uitkeringen en de IVT, maakte de IT in de periode januari 2009 – juni 2012 geen voorwerp uit van de welvaartsaanpassingen die sinds het generatiepact van 2005 bovenop de wettelijke aanpassing aan de gezondheidsindex komen (Goedemé, De Vil, Van Mechelen, Fasquelle, & Bogaerts, 2012).

Voor elk van bovenstaande uitkeringen gelden andere regelingen in het geval dat de uitkeringsgerechtigde weer aan de slag wil en kan. Personen met een *ZIV-uitkering* die terug gaan werken kunnen soms een deel van de uitkering behouden onder bepaalde voorwaarden. Zo is toelating van de adviserende geneesheer vereist. Het regime van toegelaten arbeid veronderstelt ook dat er een ongeschiktheid blijft van ten minste 50% op basis van

een geneeskundige evaluatie en dat de tewerkstelling verenigbaar is met de gezondheidstoestand. Het dagbedrag van de uitkering is in geval van toegelaten arbeid gelijk aan het dagbedrag van de uitkering vóór transitie, minus het brutobedrag van het beroepsinkomen per dag, plus de persoonlijke effectief betaalde sociale zekerheidsbijdrage per dag. Het beroepsinkomen wordt echter gedeeltelijk vrijgesteld om zo de transitie naar werk financieel aantrekkelijk te maken. De inkomensschijven en percentages die voor deze vrijstelling gehanteerd worden, werden recent nog aangepast in het kader van het 'back-to-work plan' met het doel om vooral deeltijdse intrede op de arbeidsmarkt financieel aantrekkelijker te maken (zie tabel 1).

De regeling voor de cumulatie van een inkomen uit arbeid met *een inkomensvervangende tegemoetkoming* heeft lagere inkomensgrenzen dan de inkomensgrenzen voor mensen met een ZIV-uitkering. Bovendien geldt ook een inkomensbeperking voor de partner, wat niet het geval is voor de ZIV-uitkeringen. Bij de ZIV-uitkeringen wordt het inkomen van de personen met wie de uitkeringsgerechtigde een gezin vormt, slechts onrechtstreeks in aanmerking genomen voor de berekening van de dagbedragen (cf. infra). Voor de berekening van een inkomensvervangende tegemoetkoming is in 2012 3144,01 euro van het jaarinkomen van de personen waarmee de gerechtigde een huishouden vormt, vrijgesteld. Het jaarinkomen van de gerechtigde zelf is voor 50% vrijgesteld van de eerste schijf tot 4594,57 euro. Het inkomen tussen 4594,57 euro en 6891 euro wordt voor 25% vrijgesteld. Het jaarinkomen boven 6891 euro wordt niet vrijgesteld. De inkomensgrenzen voor de gerechtigden zelf volgden in de periode 2009-2012 de spilindex (+6,1%),

terwijl die voor de partner gelijke tred hielden met de uitkeringsbedragen van de IVT (+10%).

In vergelijking met de inkomensvervangende tegemoetkoming liggen de grenzen voor de cumulatie van *een integratietegemoetkoming* met een arbeidsinkomen gevoelig hoger. In 2012 wordt de eerste 21 155,70 euro van het jaarinkomen van de persoon waarmee de gerechtigde een huishouden vormt, vrijgesteld. Eenzelfde vrijstelling geldt voor het arbeidsinkomen van de persoon met een handicap zelf. Zowel voor de gerechtigde als voor de persoon met wie de gerechtigde een huishouden vormt, geldt dat 50% van het inkomen boven deze grens eveneens vrijgesteld wordt. Voorgaande grensbedragen, zowel voor de partner als voor de gerechtigde zelf, volgden tussen januari 2009 en juni 2012 de spilindex (+6,1%).

Ook meer algemene maatregelen – i.e. niet specifiek gericht op arbeidsgehandicapten – hebben tussen 2009 en 2012 gezorgd voor bijkomende financiële stimuli om te gaan werken in een deeltijdse job of voltijds aan een laag loon. Zo werd in 2011 de fiscale werkbonus ingevoerd, bovenop de sociale werkbonus die in 2009 al bestond. De fiscale werkbonus is een korting in de bedrijfsvoorheffing voor de laagste lonen, die wordt toegepast op het effectieve bedrag van de sociale werkbonus. De fiscale werkbonus bedraagt 5,7% van de sociale werkbonus met een maximum van 120 euro per jaar.

Belangrijk voor de ontwikkeling van de inactiviteitsval is uiteraard ook de evolutie van de lonen. In dit artikel gaan we veelal uit van het gewaardeerd gemiddeld maandinkomen (GGMMI). Dit minimumloon volgde tussen januari 2009 en juni 2012 de spilindex (+6,1%).

Tabel 1.

Vermindering van het dagbedrag van de uitkering in geval van cumulatie ZIV-uitkering met toegelaten arbeid

2009		2012	
Beroepsinkomen (€)	In aanmerking genomen %	Beroepsinkomen(€)	In aanmerking genomen %
1ste schijf van 11,04	0%	1ste schijf van 15,61	0%
2de schijf van 11,04	25%	2de schijf van 9,36	20%
3de schijf van 11,04	50%	3de schijf van 9,36	50%
Vanaf de 4de schijf	75%	Vanaf de 4de schijf	75%

Bron: RIZIV

Inactiviteitsvallen: evolutie 2009-2012

Het effect van het gewijzigd beleid op inactiviteitsvallen laat zich moeilijk voorspellen omdat er zich twee beleidstendenzen hebben voorgedaan. Enerzijds is de inkomensbescherming voor arbeidsongeschikte personen sterk verbeterd, wat op zich de inactiviteitsval vergroot. Anderzijds vergrootte het netto-inkomen uit werk door zowel de fiscale werkbonus als een aanpassing van de vrijgestelde bedragen voor beroepsinkomen in de ZIV. Beide maatregelen beoogden het probleem van de inactiviteitsval te verminderen.

In de studie wordt de evolutie van de financiële meerwaarde van werk tussen januari 2009 en juni 2012 geanalyseerd voor kleine deeltijdse jobs (33%), halftijdse jobs en voltijdse jobs, telkens uitgaande van minimale uitkeringsbedragen en jobs aan het GGMMI. Met de relatieve meerwaarde bedoelen we het verschil in nettogezinsinkomen tussen een situatie waarbij de uitkeringsgerechtigde werkt en niet werkt, uitgedrukt als percentage van het nettogezinsinkomen vóór de transitie. De analyses vertrekken vanuit vijf uitkeringssituaties: primaire arbeidsongeschiktheid, invaliditeit, IVT, IVT met IT categorie 2 en IVT met IT categorie 5. De evolutie van de inactiviteitsval op de korte tijdsperiode van 2009 tot 2012 blijkt erg te verschillen naargelang het uitkeringsstypen, en binnen de ZIV ook naargelang het aantal gewerkte uren. We tonen hier enkel de evolutie voor de invaliditeit en de IVT (figuur 1).

Laten we starten met de ZIV-uitkeringen. In deze sector hebben de meeste beleidsveranderingen plaatsgevonden: relatief sterke verhogingen van de uitkeringsbedragen en een aanpassing van de inkomensschijven en vrijstellingspercentages voor inkomen uit toegelaten arbeid. Deze laatste maatregel beoogde vooral deeltijds werk aantrekkelijk te maken. De maatregel is duidelijk maar zeer gedeeltelijk geslaagd in zijn opzet. De relatieve meeropbrengst uit kleine deeltijdse jobs is in de periode 2009-2012 voor een aantal standaardgezinnen effectief gestegen, vooral als men terug aan de slag kan gaan alvorens de zevende maand arbeidsongeschiktheid ingaat. Voor personen die na de zevende maand arbeidsongeschiktheid in een kleine deeltijdse job stappen, werd het effect van de maatregelen die de inkomensval trachten te reduceren

veelal tenietgedaan door de verhoging van de ZIV-uitkeringen. Voor sommige standaardgezinstypes bleef de financiële meeropbrengst van werk in de periode 2009-2012 daardoor relatief stabiel, voor sommige nam ze zelfs af. Voor personen die halftijds kunnen gaan werken, en nog meer voor personen die een voltijdse betrekking aankunnen, domineerde vooral het effect van de welvaartsaanpassingen van de uitkeringsbedragen: het verschil in het gezinsinkomen bij werk en niet-werk, en dus de financiële aantrekkelijkheid van werken, nam af.

De dalende trend overheerst ook voor de evolutie van de relatieve meerwaarde van werk vanuit IVT. In de periode 2009-2012 werden de uitkeringsbedragen gevoelig verhoogd, terwijl de regeling voor de cumulatie van arbeidsinkomens met uitkeringen nagenoeg ongewijzigd bleef.

In het systeem van integratie-tegemoetkomingen bleven in dezelfde periode zowel de uitkeringsbedragen als de vrijstelling van arbeidsinkomens relatief constant. De bedragen werden wel aangepast aan de spilindex zodat ze in koopkrachttermen min of meer op peil bleven, maar daarnaast kenden ze geen welvaarts- of andere aanpassingen. De relatieve meerwaarde van werk veranderde in deze periode dan ook nauwelijks.

Inactiviteitsvallen anno 2012: de uitkeringsgerechtigde

Ondanks de dalende trend in de relatieve meerwaarde van werk, is het voor de meeste gesimuleerde gevallen anno 2012 nog steeds lonend om te gaan werken. Over het algemeen ligt de relatieve meerwaarde rond de 20% of hoger. De meeropbrengst is met name zeer hoog voor personen die vanuit een IVT de stap naar de arbeidsmarkt zetten, vanwege de lage uitkeringsbedragen die gelden in deze regeling. Bijvoorbeeld: een alleenstaande met een IVT die voltijds gaat werken, ziet zijn inkomen met bijna 70% toenemen, zelfs bij een job aan minimumloon.

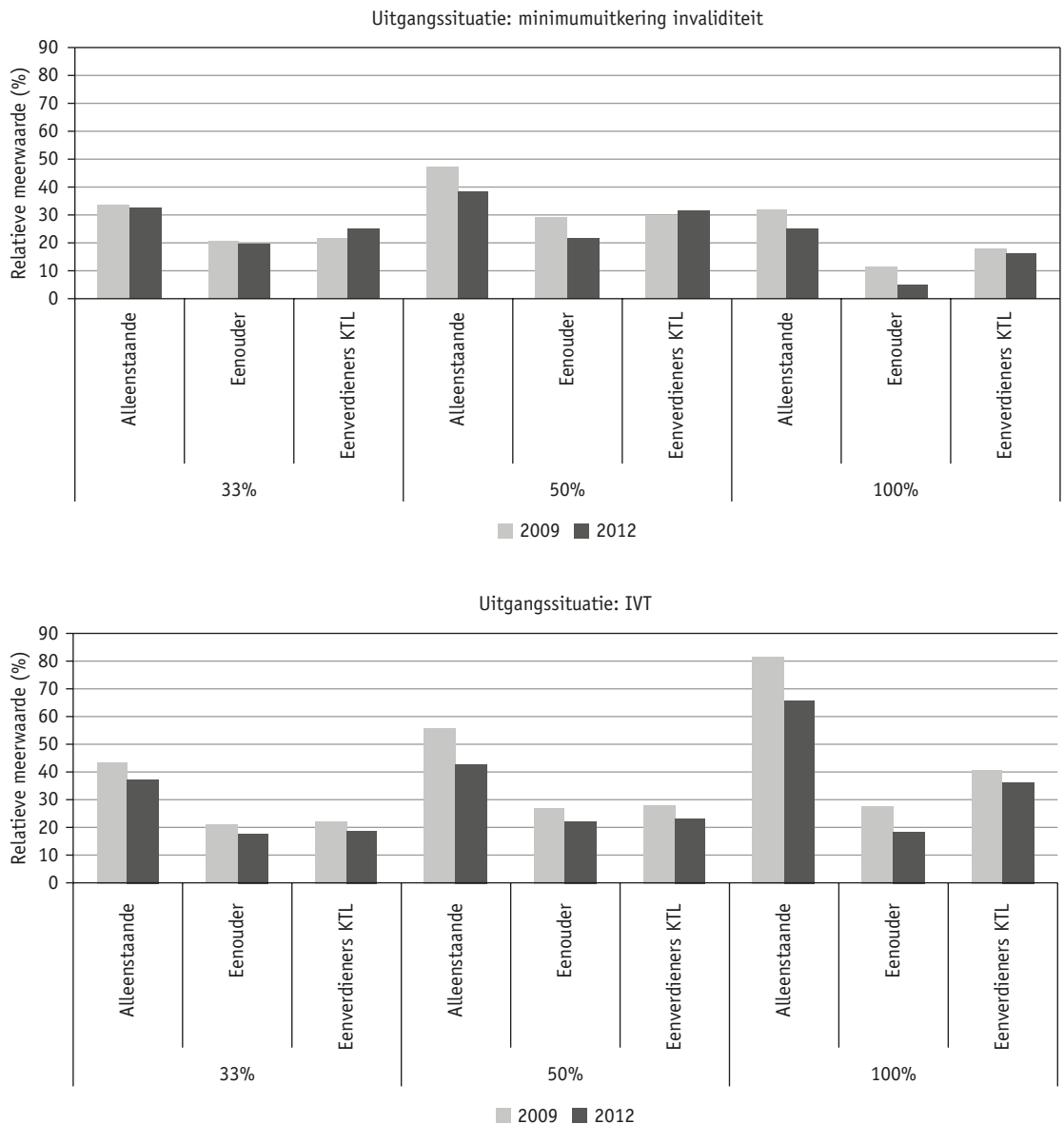
Niettemin zijn er een aantal gevallen waarbij werken financieel relatief weinig aantrekkelijk is. Zo is de financiële stimulus om te gaan werken voor alleenstaande ouders veelal minder groot dan voor koppels met kinderen. Ook tweeverdieners met

kinderen waarbij één van de partners vanuit de ZIV de overstap maakt naar werk, zien hun inkomen relatief weinig toenemen. Het gezinsinkomen van dit gezin is zowel vóór als na transitie relatief

hoog omwille van het recht op verhoogde kinderbijslag, het arbeidsinkomen van de partner en het relatief laag bedrag aan personenbelasting, zeker in vergelijking met het tweeverdienersgezin zonder

Figuur 1.

Relatieve meerwaarde van tewerkstelling (bij 100%, 50% en 33% van het minimumloon) vanuit een invaliditeitsuitkering en een IVT

Noot: KTL: kinderen ten laste; partner werkt niet.

Bron: Eigen berekeningen op basis van MOTYFF en Bogaerts, Vandenbroucke, Marx & De Graeve (2009)

kinderen, onder meer door het belastingvoordeel voor gezinnen met kinderen.

Een belangrijke inkomensval doet zich voor bij personen die vanuit een relatief goed betaalde job in de ziekte of invaliditeit belanden, maar daarna tegen een laag loon opnieuw aan de slag gaan. Bijvoorbeeld: gezinnen waarbij een persoon met een maximale ZIV-uitkering aan de slag gaat aan een minimumloon, zonder behoud van de ZIV-uitkering, gaan er vaak financieel op achteruit. We tekenen relatieve minwaarden op van meer dan 10%.

Inkomensvallen komen tenslotte niet alleen voor bij uitkeringsgerechtigden die aan een minimumloon gaan werken; ook gerechtigden die een job vinden aan een gemiddeld loon zien hun gezinsinkomen vaak in slechts beperkte mate toenemen, althans als we ervan uitgaan dat de uitkering die ze in geval van inactiviteit ontvangen evenzeer gebaseerd is op een gemiddeld loon. Sterker nog, de financiële meerwaarde van tewerkstelling aan een gemiddeld loon (uitgaande van uitkeringen gebaseerd op een gemiddeld loon) ligt doorgaans lager dan van tewerkstelling aan een minimumloon (uitgaande van minimale uitkeringen). Vooral voor uitkeringsgerechtigden met een gemiddeld verdienpotentieel én gezinslast is de financiële stimulus om te gaan werken relatief beperkt, zeker voor personen voor wie het niet mogelijk is om voltijds te werken.

Inactiviteitsvallen anno 2012: de partner

De voorgaande paragrafen, en ook voorgaande CSB-studies, handelden over de inactiviteitsvallen voor uitkeringsgerechtigden. In het huidige onderzoek gaan we na of ook partners van langdurig zieken of gehandicapten inkomensvallen kunnen ervaren als zij intreden op de arbeidsmarkt, of als zij meer uren, of tegen een hoger loon gaan werken. De hoogte van de IVT en IT is immers niet alleen afhankelijk van het arbeidsinkomen van de uitkeringsgerechtigde, maar ook van de volwassene met wie hij of zij een gezin vormt. Als het eigen inkomen van de partner van een IVT- of IT-gerechtigde toeneemt, neemt de hoogte van de uitkering veelal af, zodat het gezinsinkomen niet evenredig mee evolueert. De IVT-regeling hanteert daarbij voor de partner een lagere grens voor de vrijstelling van

beroepsinkomens dan voor de gerechtigde zelf, met weliswaar een hoger vrijstellingspercentage. Voor de IT is de inkomensgrens waaronder beroepsinkomens vrijgesteld worden voor de partner gelijk aan die voor de gerechtigde. In de ZIV is het inkomen van de partner in principe vrijgesteld voor de berekening van de uitkeringen, toch is ook hier de socio-economische positie van de partner van tel. ZIV-gerechtigden met een partner zonder eigen inkomen ontvangen een uitkering voor gerechtigden met gezinslast; als de partner een eigen bruto-inkomen heeft van meer dan 915 euro per maand maar minder dan 1472 euro, dan valt de gerechtigde onder de uitkeringscategorie van de alleenstaanden; is het bruto-inkomen hoger dan dit laatste bedrag dan wordt hij of zij beschouwd als samenwonende zonder gezinslast. De transitie van de ene naar de andere uitkeringscategorie heeft implicaties voor de geldende maximumuitkeringen, minimumbedragen (die gelden vanaf de zevende maand arbeidsongeschiktheid) en, in het tijdvak van de invaliditeit, voor het berekeningspercentage.

Onze resultaten tonen opnieuw grote verschillen tussen uitkeringsgerechtigden in de ZIV en gerechtigden op gewaarborgde tegemoetkomingen voor personen met een handicap. De financiële meeropbrengst van werk voor partners van uitkeringsgerechtigden in de ZIV is over het algemeen zeer groot, en veelal beduidend groter dan voor de gerechtigde zelf. De relatieve meeropbrengst van een job aan 25% van het minimumloon (dus een kleine deeltijdse job) varieert tussen 24% en 41%, afhankelijk van de periode van arbeidsongeschiktheid en de gezinssamenstelling. Toch doen zich ook voor partners van ZIV-gerechtigden inkomensvallen voor, met name wanneer het loon de inkomensgrens bereikt waarboven de arbeidsongeschikte niet langer aanspraak kan maken op een uitkering als gerechtigde met gezinslast, maar terugvalt op de uitkeringscategorie voor samenwonenden zonder gezinslast. De relatieve meerwaarde van een deeltijdse job aan 75% van het minimumloon is voor de partner van een ZIV-gerechtigde daarom zelfs iets minder groot dan de relatieve meerwaarde van een halftijdse job aan het minimumloon. Ook de relatieve meerwaarde van een voltijdse jobs aan het minimumloon ligt nauwelijks hoger dan die van een halftijdse job, omdat bij dit loonniveau het uitkeringsbedrag opnieuw verlaagd, met name tot het niveau van het uitkeringsbedrag voor samenwonenden zonder gezinslast.

In het geval van de IT zijn de relatieve meerwaarden van werk voor uitkeringsgerechtigden en hun partners zeer gelijklopend, gegeven dat dezelfde inkomensgrenzen gehanteerd worden. In het geval van de IVT ligt de relatieve meerwaarde van werk voor partners meestal iets hoger dan voor de gerechtigde zelf. Het hoge vrijstellingspercentage voor beroepsinkomens compenseert dus voor de lagere inkomensgrens waaronder beroepsinkomens vrijgesteld worden. Over het algemeen stijgt de relatieve meeropbrengst naarmate het arbeidsinkomen toeneemt. Deze toename is het meest uitgesproken vanaf een loon van minstens 100% van het minimumloon, omdat op dat punt het recht op IVT vervalt. Bij lagere arbeidsinkomens wordt het effect van hogere arbeidsverdiensten telkens ten dele teniet gedaan door een vermindering van de IVT. Voor de meeste gesimuleerde gevallen bedraagt de relatieve meerwaarde van werk meer dan 20%, behalve in een aantal specifieke gevallen. Zo is de relatieve meerwaarde van deeltijds werk voor de gesimuleerde partner van een IVT-gerechtigde met twee kinderen beperkt, zeker in het geval dat de IVT gecombineerd wordt met een IT-uitkering voor een verminderde zelfredzaamheid van categorie 5.

Besluit

Het onderzoeksrapport van Hufkens en Van Mechelen (2014) analyseert de evolutie van de inactiviteitsvallen bij personen met een handicap of langdurige gezondheidsproblemen sinds 2009 op basis van standaard simulaties. Een eerste belangrijke vaststelling is dat de financiële opbrengst van een transitie van een zuivere uitkerings situatie naar werk in de periode januari 2009 – juni 2012 in de meeste gesimuleerde gevallen is afgenomen; het risico op een inkomensval is met andere woorden toegenomen. In de beschouwde periode werden een aantal maatregelen genomen die tot doel hadden inactiviteitsvallen te bestrijden – zoals de introductie van de fiscale werkbonus voor werknemers met een laag loon of, meer specifiek voor personen met een ZIV-uitkering, de aanpassing van de inkomensschijven en percentages voor de vrijstelling van beroepsinkomens in het kader van toegelaten arbeid –, maar hun effect werd in vele gevallen teniet gedaan door de verhoging van de uitkeringsbedragen. Zowel de sociale zekerheidsuitkeringen voor primaire arbeidsongeschiktheid en invaliditeit als de inkomensvervangende

tegenoetkomingen voor personen met een handicap zijn in reële termen beduidend toegenomen tussen 2009 en 2012, en dit dankzij het systeem van welvaartsaanpassingen voor sociale uitkeringen dat sinds 2005 van kracht is. Uitzonderingen op het algemene beeld van stijgende inkomensvallen zijn situaties waarbij personen met een ZIV-uitkering de overstap maken van inactiviteit naar een kleine deeltijdse job met gedeeltelijk behoud van de uitkering en personen met een integratietegemoetkoming die een voltijdse of deeltijdse job opnemen.

Een tweede belangrijke vaststelling is dat, niettegenstaande de vastgestelde verschuivingen, de belangrijkste conclusies uit een eerder CSB-rapport over de inactiviteitsvallen overeind blijven (zie Bogaerts et al., 2009). In de meeste van de gesimuleerde situaties blijft de financiële meeropbrengst van werken substantieel. In vele gevallen zorgt de transitie van niet-werk naar werk ervoor dat het gezinsinkomen van onder de armoederisicodrempel tot boven deze drempel wordt getild (hoewel niet altijd). Niettemin blijft de relatieve meeropbrengst van werken in een aantal situaties bijzonder laag. Dit geldt – net zoals in 2009 – met name voor alleenstaanden en tweeverdieners met kinderen die een ZIV-uitkering ontvangen en opnieuw de arbeidsmarkt willen betreden. Daarnaast zijn er twee specifieke situaties die gepaard gaan met een inkomensval. De simulaties hebben aangetoond dat personen die vanuit een relatief goed betaalde job in de ziekte- of invaliditeitsverzekering belanden, maar daarna tegen een laag loon opnieuw aan de slag gaan, geconfronteerd kunnen worden met een duidelijk inkomensverlies. Hetzelfde geldt voor personen die een deeltijdse job in het kader van toegelaten arbeid, dus met gedeeltelijk behoud van een ZIV-uitkering, willen inruilen voor een voltijdse betrekking, waarbij meestal geen cumulatie tussen uitkering en arbeidsinkomen mogelijk is.

Verder stelden we vast dat inkomensvallen niet alleen voorkomen bij uitkeringsgerechtigden die aan een minimumloon gaan werken; ook gerechtigden die een job vinden aan een gemiddeld loon zien hun gezinsinkomen soms in slechts beperkte mate toenemen. Bovendien volstaat het niet dat het beleid zijn activeringsinspanningen richt op de uitkeringsgerechtigden zelf, ook partners van steuntrekkers worden in sommige gevallen nauwelijks financieel aangemoedigd om te gaan werken. Vanuit

deze optiek is het weinig verrassend dat arbeidsongeschikten verhoudingsgewijs meer in werkarme gezinnen vertoeven dan gemiddeld (Nys, Meeusen, & Corluy, 2014).

De hardnekkigheid van inkomensvallen en meer nog de nefaste impact van de klassieke sociale zekerheidsrecepten op de financiële impuls om te gaan werken noopt tot de conclusie dat innoverend beleid broodnodig is. We denken dan in de eerste plaats aan een uitbreiding van kostencompenserende maatregelen, dit wil zeggen maatregelen die in de eerste plaats beogen in te grijpen op grote, regelmatig weerkerende kosten van risicogezinnen. Bijvoorbeeld een huursubsidie voor lage inkomensgezinnen die buitensporige woonkosten moeten voorkomen zonder (mits intelligent opgezet) een extra inkomensval te creëren. Specifiek voor personen met een handicap of langdurige gezondheidsproblemen kan gedacht worden aan tegemoetkomingen of kostenbeperkende maatregelen voor gezondheids- en zorguitgaven die momenteel niet gedekt worden door de maximumfactuur.

Natascha Van Mechelen
Tine Hufkens
Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck

Noot

1. <http://www.flemosi.be/easycms/MOTYFF>

Bibliografie

- Bogaerts, K., Vandenbroucke, P., Marx, I., & De Graeve, D. (2009). *Inactiviteitsvallen voor personen met een handicap of met langdurige gezondheidsproblemen*. Antwerpen: UA/Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck.
- Cantillon, B., Maesschalck, V.D., & Marx, I. (2003). *De bodem van de welvaartsstaat van 1970 tot nu, en daarna*. Antwerpen: UA/Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck.
- Goedemé, T., De Vil, G., Van Mechelen, N., Fasquelle, N., & Bogaerts, K. (2012). Hoogte en adequaatheid van de Belgische sociale minima in de periode 2000-2011. In J. Vranken, L. Willy, G. Anneline & C. Catherine (Eds.), *Armoede in België. Jaarboek 2012* (pp. 215-238). Leuven /Den Haag: Acco.
- Hufkens, T., & Van Mechelen, N. (2014). *Van arbeidsongeschiktheid naar werk: inactiviteitsvallen*. CSB-Bericht. Antwerpen: Universiteit Antwerpen (te verschijnen).
- Nys, A., Meeusen, L., & Corluy, V. (2014). *Determinants of low work intensity in households with disabled family members. Empirical analysis for the EU-15*. Antwerp: Herman Deleeck Centre for Social Policy, University of Antwerp.
- RIZIV. (2014). *Historiek van de uitkeringsbedragen*, retrieved July 2014 from http://www.riziv.fgov.be/citizens/nl/allowances/PROTH_6.htm.
- RIZIV jaarverslag 2009, 2010, 2011, 2012.